

Kiss Viktória

BRONZKORI ÉLETTÖRTÉNETEK MAGYARORSZÁGON

(KR. E. 3–2. ÉVEZRED)

HEREDITAS ARCHAEOLOGICA HUNGARIAE

ARCHAEOLINGUA ALAPÍTVÁNY

HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT RÉGÉSZETI INTÉZET

Hereditas Archaeologica Hungariae

5.

Sorozatszerkesztők

Benkő Elek, Jerem Erzsébet, Kovács Gyöngyi, Laszlovszky József

„Ötzi jut eszembe, s a múzeum Bolzanóban, ahová először be se akartam menni, mert minek megnézni egy régen halott embert, aztán a pillanat, amikor a gleccser jegében megőrzött szarvasbőr lábszárvédő foszladozásait nézve azt éreztem, hogy ez nem idő, hogy ugyanott vagyunk, nem telt el egy perc sem, vagyis csak egy perc telt el velünk, mert a hegyről lenézve minden ezredév csak egy pillanat, innen nézve szinte közhelyesen időtlen a lét.”

Dragomán György: Lana

Kiss Viktória

BRONZKORI ÉLETTÖRTÉNETEK MAGYARORSZÁGON

Kr. e. 3-2. évezred

HUN
REN

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
RÉGÉSZETI INTÉZET

Budapest 2025

A kötet megjelenését támogatta
a Magyar Tudományos Akadémia Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága,
az MTA-BTK Lendület Mobilitás Kutatócsoport és az MTA-BTK Lendület Bázis Kutatócsoport

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
RÉGÉSZETI INTÉZET

Címlapon:

Középső bronzkori kerámiaszobrocska elő- és hátoldala. Ismeretlen lelőhely, Al-Duna vidéke
Fotó: Vágó Ádám

Olvasószerkesztő: Lyublyanovics Kyra

Nyelvi lektorálás: Vajda Olga, Magyar-Hárshegyi Piroska

Tördelés: Kiss Zsuzsanna

Képszerkesztés és grafika: Varga Zsóka

Sorozat- és borítóterv: Kaszta Móni

ISBN: 978-615-5766-80-0

ISSN: HU 2498-5600

DOI: 10.62150/HAH.5A

© A szerző és az Archaeolingua Alapítvány

© HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

2025

ARCHAEOLINGUA ALAPÍTVÁNY

H-1067 Budapest, Teréz krt. 13.

www.archaeolingua.hu

Felelős kiadó: Jerem Erzsébet

Nyomda: AduPrint Kft.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
BEVEZETÉS A BRONZKOR VILÁGÁBA A RÉGÉSZET ÉS A HARMADIK TUDOMÁNYOS FORRADALOM ESZKÖZEIVEL	9
Párhuzamos világok: uralkodók és előkelők Euráziában a Kr. e. 3-2. évezredben	10
A bronzkor kutatása Magyarországon	13
A tárgyaktól a kereskedelmi hálózatokig	25
Az életmód, táplálkozás és mobilitás komplex bioregészeti vizsgálata	35
CSALÁDOK NÉGYEZER ÉVVEL EZELŐTT	43
Anyák és gyermekek	43
Temetkezési rend és generációk	54
Többes temetkezések	57
KÉZMŰVESEK, HARCOSOK ÉS A BRONZKORI TÁRSADALOM RÉTEGEI	63
Kézműves mesterek	63
Kereskedők és harcosok	72
Sámánok és gyógyítók a bronzkorban?	83
Elit a bronzkor első évezredében	87
A társadalom alsó rétegei	95
ARCOK ÉS REKONSTRUKCIÓK A BRONZKORBÓL	101
A tiszafüredi férfi	101
Középkorú nő Balatonkeresztúrról	105
TÁRSADALOM A KR. E. 3-2. ÉVEZREDBEN	109
Főnökségek Európában	109
Főnökségek és háztartások a Kárpát-medencében	114
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	123
JEGYZETEK	125
FELHASZNÁLT IRODALOM	139
GLOSSÁRIUM	193
KÉPJEGYZÉK	197

Kiss Viktória

BRONZKORI ÉLETTÖRTÉNETEK MAGYARORSZÁGON

(KR. E. 3–2. ÉVEZRED)

HEREDITAS ARCHAEOLOGICA HUNGARIAE

A régészeti kutatás az eddigi, másfélszáz évében elsősorban a fennmaradt leletek, például ékszerek, fegyverek, és más használati tárgyak vizsgálatából vonhatott le következtetéseket az őskorban élt emberek életéről, hiszen erről az időszakról nem állnak rendelkezésre írott források. Ezért különleges lehetőség, hogy a modern régészet a természettudományok számos ágának 21. századi módszerei segítségével kibővítheti a múltbéli eseményekre és emberekre vonatkozó ismereteket. A különböző diszciplínák szoros együttműködése nyomán új tudományágak jöttek létre. Ilyen a biorégészet, amely sok szempontból a bűnügyi helyszínelők munkájához hasonlít, és legfontosabb forrását ugyanúgy az emberi maradványok jelentik. E kutatások a viselkedéstudományi, környezeti és társadalmi szempontokkal kiegészítve bioszociális régészeti elemzésre is lehetőséget adnak. Mindennek köszönhetően nem pusztán a csontváz, hanem az egykori ember válhat vizsgálataink alanyává.

A kötet ezt a megközelítést alkalmazva – a megszokott „madártávlat” helyett mintegy mikroszkóp alá helyezve a történelmet – igyekszik közelebb hozni a mai Olvasóhoz a Kárpát-medencében közel kétezer évig tartó bronzkor első felének időszakát. A Kr. e. 2500–1500 közötti ezer év egyéni mikrotörténeteiből megismerhetjük, kik voltak, és milyen körülmények között éltek a trójai háború korát megelőzően, négyezer évvel ezelőtt hazánkban letelepedett közösségek, akik a nagy piramisok fáraóinak és a minoszi Kréta palotáiban lakó uralkodóknak voltak a kortársai.

